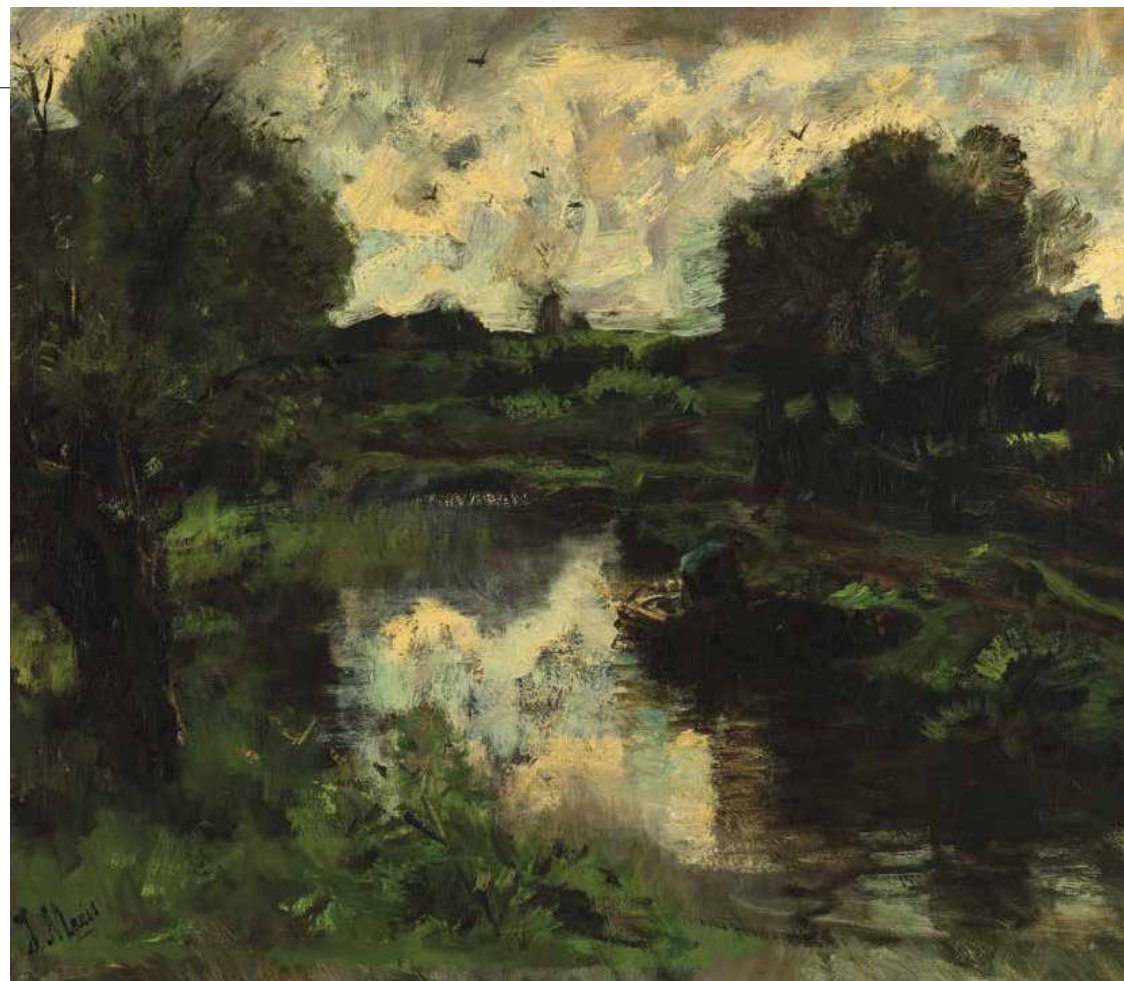

Door de bliksem verenigd

Drie mannen van in de zestig vonden begin vorige eeuw gelijktijdig de dood in de tuin van een bedelaarsgesticht. Een bijzondere grafsteen vormde de aanleiding tot een zoektocht naar drie negentiende-eeuwse levens. *Jacqueline Verkleij*

Landschap na onweer,
Jacob Maris,
eind negentiende eeuw.
Coll. Rijksmuseum

Afgelopen zomer was ik in het prachtige Veenhuizen in Drenthe, waar ooit (onder andere) de bedelaarsgestichten van de Maatschappij van Weldadigheid stonden. Bij mijn bezoek aan het Vierde Gesticht, zoals de begraafplaats spottend werd genoemd, liep ik gewoontegetrouw de graven langs op zoek naar bekende namen. Ik realiseerde me echter al snel dat dat vergeefse moeite was. De arme sloebbers die in Veenhuizen stierven, kregen geen mooie grafsteen, maar vonden hun laatste rustplaats in een anoniem graf aan de voet van een treurwilg. Een uitzondering daarop vormde een

zerk met de volgende tekst: 'Ter gedachtenis aan G.J. Seket, H. Hulscher en J. Ederzeel, tijdens een hevig onweder op 17 mei 1910 gelijktijdig door het hemelvuur gedood.' Verschillende kranten uit die tijd berichtten over de mannen die in de gestichtstuin aan het werk waren toen ze door de bliksem werden getroffen. Eén bedelaar overleefde de klap, maar Gerrit Johannes Seket (64), Hendrik Hulscher (61), en Jan Ederzeel (68) waren minder gelukkig. Mijn nieuwsgierigheid was meteen gewekt. Wie waren deze mannen? Hoe waren een schilder uit Amsterdam, een koetsier uit Den Haag en een

kleermakerszoon uit Middelburg zo aan lager wal geraakt dat hun namen voor eeuwig met elkaar verbonden zouden blijven op de begraafplaats van een bedelaarsgesticht in het noorden van het land? Mijn zoektocht leverde drie treurige, maar fascinerende verhalen op.

Sluiting in de boeien

Gerrit Seket werd op 23 november 1845 in Amsterdam geboren als oudste zoon van bediende, later tapper Gerrit Johannes Seket en zijn vrouw Jacoba Bakker. Toen hij net negentien jaar oud was, werd hij 'aangewezen tot den dienst' en aangesteld als lichtmatroos bij de marine. In

het militieregister werd als zijn beroep 'banketbakker' genoteerd; volgens latere bevolkingsregisters en zijn signalementskaart in Veenhuizen was hij schilder. Gerrits dienstdag van acht jaar moest volgens een aantekening in het stamboek schepelingen van 1864 'wegens detentie' met 34 dagen worden verlengd. In juli van dat jaar was Gerrit namelijk niet teruggekeerd van verlof. Nadat hij was opgepakt, werd hij door de krijgsraad wegens desertie in vredetijd veroordeeld tot een gevangenisstraf van drie weken 'met sluiting in de boeien' en om de dag water en brood. En alsof dat niet genoeg was, werd hij ook afgeranseld met een

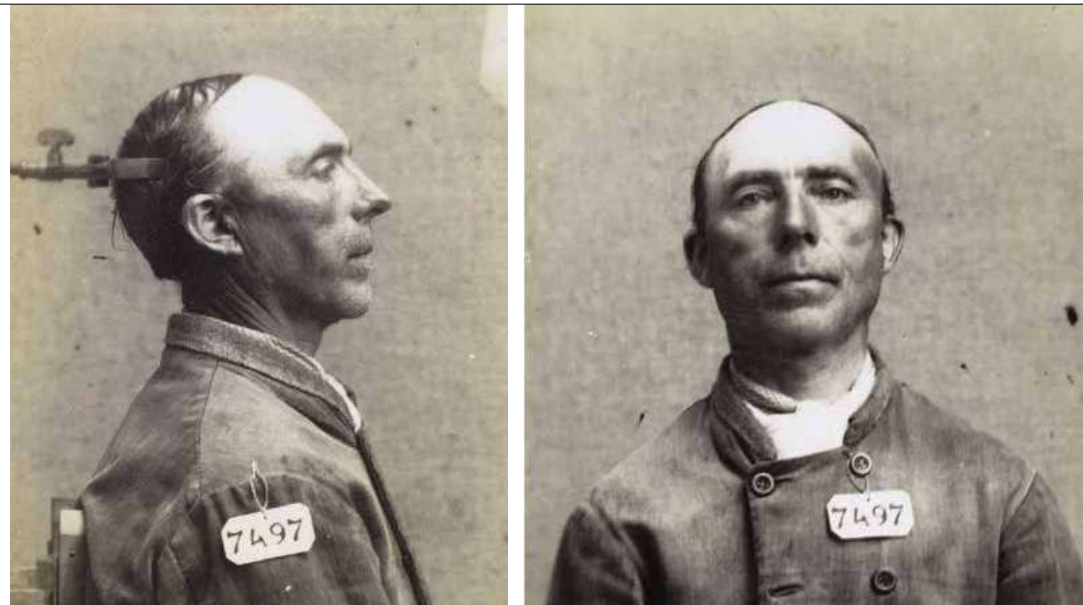
dik touw, het zogenoemde 'laarzen'. Het aantal slagen dat hij zou krijgen werd overgelaten aan de discretie van de legerleiding, maar mocht volgens de regels de honderd niet overstijgen. Gerrit was overigens niet de eerste Seket die veroordeeld werd voor desertie. Zijn oudoom Philippus, broer van zijn grootvader Willem en geboren op 15 juli 1787, diende in het 4e Regiment Huzaren toen hij op 16 oktober 1816 zijn korps, gelegerd in garnizoen in Haarlem, moedwillig verliet. In 1811 en 1812 was hij nog met Napoleon op veldtocht in Rusland geweest. Bijna een jaar na zijn vertrek werd hij in Amsterdam gearresteerd.

Als straf werd hij, net als zijn achterneef bijna een halve eeuw later, afgeranseld, maar in zijn geval gebeurde dat met een riet. Zijn militaire insignes moest hij inleveren. Philippus Seket werd echter pas definitief uit het leger gezet na een dronkemansruzie in 1818. Op 5 juli van dat jaar, rond de middag, vroeg hij onder de Spaarnwouder Poort (tegenwoordig de Amsterdamse Poort) in Haarlem aan ene Cornelis Smits, die daar koek stond te verkopen, hoe laat het was. Toen deze antwoordde dat niet te

Gerrit Seket in 1896. Foto signalementskaart.
Coll. Drents Archief, Assen

Jan Ederzeel in 1896. Foto signalementskaart.
Coll. Drents Archief, Assen

'Gelijktijdig door het hemelvuur gedood.' Begraafplaats Veenhuizen. Coll. auteur

weten, slingerde Philippus hem volgens een aantekening in het vonnis van de Krijgsraad van Noord-Holland naar het hoofd: 'Lompe bliksemsche boer, sta je nog al in de Poort en je weet niet hoe laat het is?' Vervolgens zwaaide hij met zijn sabel voor het gezicht van Cornelis heen en weer, liet het wapen uit zijn handen vallen, raapte het op en prikte vervolgens – wellicht uit pure nijd om zijn eigen onhandigheid – in het linker-oog van de arme koekverkoper, wiens enige misdaad was dat hij niet wist hoe laat het was. Philippus' verweer voor de krijgsraad dat hij zo dronken was dat hij zich nergens meer iets van kon herinneren, werd door getuigen weerlegd. Daarop werd hij oneervol ontslagen uit het leger en aanvullend tot vijf jaar 'rasp-, tucht- of werkhuis' veroordeeld.

Liever in het gevang

Zijn achterneef Gerrit werd een jaar na zijn straf uit de marine ontslagen, 'uit hoofde van ongeschiktheid en wangedrag'. Dat hield vooraansnog niet in dat hij van zijn militaire dienstplicht was

ontheven. In augustus 1865 werd hij ingelijfd bij het 1e Regiment Infanterie, maar nog geen drie maanden later werd hij alweer vrijgesteld 'wegens lichaamsgebreken'. Het militieregister vermeldt er niet bij wat voor gebreken dit waren, maar het is duidelijk dat Gerrit bij terugkeer in de burgermaatschappij letterlijk zijn brood niet kon verdienen. Hij werd aangehouden omdat hij acht broden uit een op de stoep geparkeerde broodbakkerskar had weggenomen. Vanwege de geringe waarde van het gestolene werd hij veroordeeld tot een 'milde' straf van drie maanden eenzame opsluiting. In de jaren erna volgde nog een aantal veroordelingen, onder andere voor diefstal van twee stoelen waarmee hij zelf naar het politiebureau was gelopen om zich aan te geven. Hij zwierf al een tijd rond door Amsterdam en zocht kennelijk onderdak – liever in het gevang dan nog een nacht op straat. Wanneer hij niet in de cel zat, was Gerrit regelmatig in een van beide ziekenhuizen in Amsterdam te vinden: het Binnen- of het Buitengasthuis. De vraag is of dit

'Lompe bliksemsche boer, sta je nog al in de Poort en je weet niet hoe laat het is?'

een verbetering was ten opzichte van de gevangenis. Het Binnengasthuis bevond zich in de negentiende eeuw in een uiterst armzalige toestand. De verpleging bestond uit knechten en meiden die zich, volgens een rapport van het stadsbestuur uit 1882, schuldig maakten aan drankmisbruik en mishandeling. Daarnaast zouden ze de medicijnen verkopen en het voedsel voor zichzelf houden. Ook met de medische behandeling was het in beide verpleeghuizen niet best gesteld. Het Buitengasthuis was oorspronkelijk een pesthuis; toen de pestepidemieën eind zeventiende eeuw waren uitgewoed, bleef het bestaan als ziekenhuis voor de allerarmsten van de stad, waar ongeneeslijk en geestelijk zieken ('krankzinnigen')

naartoe werden gestuurd. Dit laatste lot trof Gerrits vader. Na bijna een jaar in het Binnengasthuis te hebben gelegen werd hij eind november 1871 naar het Buitengasthuis overgebracht, waar hij een jaar later stierf. Een paar maanden voor zijn vaders dood, in juli 1872, werd Gerrit ingeschreven in het register 'knechten' van het Binnengasthuis. Een maand later verhuisde hij naar de Overtoom 144, waar het Buitengasthuis was gevestigd. In die tijd stond hij nog afwisselend als bediende en als verpleegde geregistreerd, maar na verloop van tijd werd duidelijk dat ook Gerrit als geesteszieke werd aangemerkt. In 1878 en 1893 werd hij voor een aantal jaar naar Meerenberg

gestuurd, een 'Gesticht voor krankzinnigen' in Bloemendaal. Zijn laatst bekende verblijfplaats in Amsterdam dateert uit maart 1896, toen hij zijn intrek nam in een logement aan de Zwanenburgerstraat 18, midden in de arme Joodse buurt. Een paar maanden later werd hij veroordeeld voor landloperij in Utrecht en 'opgezonden' naar Veenhuizen, waar hij uiteindelijk zo jammerlijk aan zijn eind kwam, na een waarschijnlijk even jammerlijk leven.

Dood in een biervat

Het tweede slachtoffer van de fatale blikseminslag was Jan Ederzeel, zoon van de Leidse kuiper Johannes Ederzeel en van Catharina Kwestroo, dochter van een metselaar en een tapster. Toen Jan net acht was, overleed zijn moeder, slechts 37 jaar oud. Zijn vader hertrouwde met de 28-jarige weduwe Alida Johanna Loeber. Tien jaar later zou de zwangere Alida voor de tweede keer weduwe worden: vijf maanden voor de geboorte van haar jongste dochter overleed Johannes

Begraafplaats Veenhuizen. Coll. auteur

door een bizar ongeval. Een van de knechten in bierbrouwerij De Posthoorn, waar Johannes werkte, liet zich in een bierkuip zakken om deze schoon te maken. Hij had echter niet eerst getest of de gebruikte stikstof voldoende vervlogen was. De meesterknecht zag het gebeuren, ontdekte even later dat de jongen uitgestrekt op de bodem van het vat lag en riep om hulp. Johannes aarzelde geen moment, liet zich om zijn makker te redden eveneens in de kuip zakken – beide mannen lieten het leven. 'De Redactie dezer Courant is bereid de giften te ontvangen, die men tot leniging van het lot der weduwen en kinderen van de boven bedoelde zoo ongelukkig omgekomen werklieden, A. Gyzeyn en J. Ederzeel, mogt willen afzonderen', schreef de *Leydse Courant* op 21 augustus 1861. De bedragen druppelden gestaag binnen, van vijftig cent tot twintig

gulden, maar het is de vraag in hoeverre beide weduwen ermee geholpen waren. De kinderen uit het eerste huwelijk van Johannes Ederzeel die niet al op zeer jonge leeftijd waren overleden, waren inmiddels volwassen en moesten in hun eigen levensonderhoud voorzien. Van de vijf kinderen die Johannes met Alida Loeber had gekregen, waren er drie ook al als peuter gestorven; een teken dat dit gezin waarschijnlijk grote armoede kende. Jans halfbroertje Johannes junior was nog geen acht toen zijn vader stierf, en kleine Alida Maria werd zoals gezegd pas na zijn overlijden geboren. Al die dood en ellende moeten Jan Ederzeel getekend hebben. In 1866, vijf jaar na zijn vader, verloor hij ook nog eens zijn stiefmoeder Alida Loeber, 43 jaar oud. Het is niet te achterhalen wat Jan in de jaren erna heeft gedaan. Op het moment dat zijn vader stierf, was hij net twintig

en zadelmaker van beroep. Pas in de bevolkingsregisters van de gemeente Dordrecht van de jaren zeventig van de negentiende eeuw dook hij weer op als Johan Ederzeel, met als beroep huis-knecht. Ik was hem weer op het spoor gekomen aan de hand van een oproep in de *Opregte Haarlemsche Courant* van november 1869, waarin ene J. Ederzeel, 'gewoond hebbende op den huize Wisch' verzocht werd opgave te doen van zijn tegenwoordige woonplaats bij de boekhandelaar Morks in Dordrecht. Het is niet bekend waarom. Had hij een boek besteld dat hij nog niet had afgehaald, had hij verzuimd een rekening te betalen, of speelde er iets heel anders?

Zonder verhuisbijlet

Het bevolkingsregister van de gemeente Terborg, waar kasteel Wisch staat, vermeldt inderdaad Jan als bewoner van

het landgoed, naast de eigenaar jonkheer Willem Lodewijk van Schuijlenburch, zijn vrouw Frederica Augusta van Limburg Stirum, en een groot aantal andere bedienden. Jan werkte er als dienstknacht, maar hij vertrok 'zonder verhuisbijlet', oftewel met de noorderzon. Waarom is niet duidelijk, maar klaarblijkelijk is er op het landgoed iets goed fout gegaan. In 1882 werd Jan veroordeeld voor landloperij, met als straf veertien dagen cel plus overbrenging naar een bedelaarsgesticht, 'overwegende dat de armoede van de beklagde het wanbedrijf verkleint'. Daarna ontbreekt hem nagenoeg ieder spoor. Volgens zijn signalementskaart in Veenhuizen, aangelegd in 1896, was hij koetsier en afkomstig uit Den Haag, echter zonder vaste verblijfplaats. Jan komt inderdaad niet voor in het Haagse bevolkingsregister, in tegenstelling tot zijn oudste broer Hermanus, die afwisselend als arbeider, bediende en kleermaker in de Hofstad werkzaam was voordat hij in 1884 op 48-jarige leeftijd overleed. Jan duikt nog wel tijdelijk op in het bevolkingsregister van Leiden, waar hij van 1900 tot 1905 op de Nieuwe Beestenmarkt woonde – 'afkomstig uit Veenhuizen', en 'vertrekkende naar Veenhuizen'. Ook hij werd meerdere malen opgepakt wegens bedelarij en landloperij, en ook hij zou zijn laatste levensjaren slijten in het bedelaarsgesticht, dat inmiddels al haast als thuis moet hebben aangevoeld.

Boom beschadigd

En dan tot slot Hendrik Hulscher. Hij werd in 1849 in Middelburg geboren als zevende van in totaal tien kinderen van kleermaker, later behanger Henderik Hulscher en Johanna Clasina van de Woestijne. Ook in dit gezin was er kindersterfte: twee nakomelingen werden slechts twee jaar oud, een derde haalde zijn vijfde verjaardag niet. In 1866 waarde er een cholera-epidemie door het land, die meer dan twintigduizend slachtoffers eiste. Hendriks oudere broer Cornelis Johannes, schippers-knecht, was mogelijk een van hen. Op 10

Ook met de medische behandeling was het in beide verpleeghuizen niet best gesteld

februari van dat jaar werd hij opgenomen in het Gasthuis in Middelburg wegens 'koortsen'; hij overleed twaalf dagen later. De rekening werd betaald door het Burgerlijk Armbestuur. Het jaar erop stierf Hendriks moeder, nog een jaar later zijn zus Rosa, eveneens in het Gasthuis. Het lijkt er dus op dat ook in dit gezin al vroeg armoede heerste. Misschien is dat de reden waarom Hendrik op 14 juni 1861 al was veroordeeld vanwege 'het schudden van een boom staande op de gemeentegrond van Middelburg waardoor die boom beschadigd is'. Was het pure baldadigheid van de twaalfjarige jongen, of ging het misschien om een fruitboom en probeerde hij een appel of peer te bemachtigen om zijn honger te stillen? De drie gulden boete kon hij in ieder geval niet betalen, waardoor hij voor het eerst – en zeker niet voor het laatst – een dag in de cel moest doorbrengen.

Lichaamsgebreken

De volgende vermelding in de archieven van Hendriks contact met justitie stamt uit 1875. Hendrik was toen 26 jaar oud en werd schuldig verklaard aan landloperij, na al eens eerder veroordeeld te zijn voor bedelarij. Hij had zichzelf bij het politie-bureau gemeld met het verzoek te worden opgezonden naar een bedelaarsgesticht. Die wens werd gehonoreerd, maar eerst moest Hendrik nog een maand de cel in. Een milde straf volgens de rechtbank, 'overwegende dat lichaamsgebreken van beklagde het wanbedrijf verkleinen'. Wanneer Hendrik werkdag, moest hij de kost verdienen als sjouwer. Het is niet bekend wat zijn lichaamsgebreken waren, maar het is duidelijk dat die het hem niet gemakkelijk hebben

gemaakt zijn beroep uit te oefenen. In 1891 was de arrondissementsrecht-bank in Den Haag heel wat strenger in zijn oordeel en veroordeelde Hendrik tot twee jaar cel. De reden daarvoor was misschien dat dit al de twaalfde keer was dat hij was opgepakt voor landloperij... Het vonnis vermeldt als extra informatie dat Hendriks broer Johannes in Middelburg woonde. Een bijzonder detail is dat deze Johannes bij zijn huwelijk in 1888 als 'buitengewoon agent van politie' te boek stond. Bij zijn dood, vijf maanden na Hendriks veroordeling, was ook hij echter 'zonder beroep'. De voormalig agent had overigens eveneens een strafblad: toen hij zestien jaar was, had hij een dag in de cel doorgebracht wegens het 'op zondag 30 maart 1856 spelen met centen op de publieke straat'. Hendrik was nog geen twee maanden vrij toen hij voor de dertiende maal in de kraag werd gevat en voor drie jaar de cel in moest. Daarna leek hij zijn leven enigszins te hebben gebeterd. Van 1896 tot 1906 woonde hij bij zijn zus Hendrika en haar man, de metselaar Johannes de Vleeshouwer Kroes, aan het Bagijnhof in Middelburg. Waarom hij daarna weer naar Norg vertrok (de gemeente waar Veenhuizen officieel deel van uitmaakte) is niet bekend. Zijn einde wel. Het is wrang te bedenken dat de fraaie grafsteen op de begraafplaats in Veenhuizen waarschijnlijk het enige waardevolle bezit is dat hij, Gerrit Seket en Jan Ederzeel ooit in hun leven hebben gehad. ●

Jacqueline Verkleij is zelfstandig onderzoeker en maakt stamboomboeken in opdracht. Zie pastpresents.nl